

Eldəniz Məzahir oğlu Məhərrəmov
i.f.d., dos.

Azərbaycan Kooperasiya Universiteti

E-mail: emeherrremov79@mail.ru

UOT: 332:338.012; R11; R12; R58.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın aktual aspektləri

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın aktual aspektlərinin araşdırılmasıdır. Müasir dövrdə Böyük Qarabağ Zəfərindən sonra işğaldan azad olunmuş ərazilərin dirçəldilməsi prosesləri kifayət qədər intensivləşmişdir. Sosial-iqtisadi inkişafın əsaslarının formalaşdırılması, sosial infrastrukturun yaradılması və eyni zamanda iqtisadiyyat quruculuğunun təşkili üçün geniş miqyaslı işlər görülməkdədir. Bu baxımdan həmin işlərin daha səmərəli təşkili və bununla bağlı iqtisadiyyat quruculuğu istiqamətində hansı fəaliyyət sahələrinə üstünlük verilməsi məsələlərinə baxılmışdır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının resurs potensialından səmərəli istifadə edilməsinin vacibliyi bildirilmişdir. Yaxın perspektivdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının ölkənin digər regionlarına reintegrasiyası və sosial-iqtisadi inkişafı üzrə tövsiyələr hazırlanmış və təkliflər verilmişdir. Tədqiqatın metodologiyası əsas etibarilə təhlil, sintez və sənaye məlum iqtisadi metodlardan ibarətdir. Bunlarla bərabər məqalənin hazırlanmasında müxtəlif tədqiqatçıların fikirlərinə və onların elmi əsərlərindəki əsas müddəalara da istinad olunmuşdur. Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti burada məqalədə yer almış, elmi-praktiki nəticələrin ümumiləşdirilməsi və ölkədə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə aparılan sosial-iqtisadi inkişaf reabilitasiyası proseslərində məqsədli şəkildə istifadə olunması ilə birbaşa bağlıdır. Tədqiqatın nəticələri müasir dövrdən işğaldan azad olunmuş ərazilərin dirçəldilməsi istiqamətində əsas hədəflərə adevkat olaraq tədbirlərin görülməsi, iqtisadiyyat quruculuğunun sürətləndirilməsi və bu regionda mövcud resurslardan səmərəli istifadə olunması istiqamətində əlavə tədbirlərin görülməsidir. Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi nöqteyi-nəzərindən qeyd etmək olar ki, burada verilən materiallara əsasən orijinaldır və digər tərəfdən əsas elmi yenilik müasir dövrdə obyektiv reallıqlardan çıxış etməklə yeni yaradılmış Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın mövcud resurslarından səmərəli istifadə edilməsinin vacibliyinin əsaslandırılmasıdır. Digər tərəfdən, bu regionun ayrı-ayrı perspektivli iqtisadiyyat sahələri üzrə inkişaf etdirilməsi imkanları baxılmış və yeni iqtisadi artım və əlavə dəyər mənbələrinin formalaşdırılması perspektivləri araşdırılmışdır. Yaxın perspektivdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına Böyük Qayıdışın təmin edilməsi məqsədilə sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinin strateji əhəmiyyəti, bu istiqamətdə qarşıda duran işlər üzrə tövsiyələr verilmiş və təkliflər hazırlanmışdır.

Açar sözlər: *işğaldan azad olunmuş ərazilər, Qarabağ iqtisadi rayonu, Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu, sosial-iqtisadi inkişaf, iqtisadi rayonlar, sosial-iqtisadi inkişaf problemləri, sosial-iqtisadi inkişaf perspektivləri.*

Giriş

Azərbaycan son onillikdə ölkənin dünya səviyyəsində retinqinin artırılması, iqtisadi inkişaf modelinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində önəmli addımlar atmışdır. Ölkəmiz regionun güclü və dinamik inkişaf edən iqtisadi inkişaf modelinə sahib olmaqla yanaşı həm də

iqtisadi artım mənbələrinin formalaşdırılmasında və yenilənməsində zəruri tədbirlər görə bilmiş, strateji hədəflər müəyyənləşdirilmiş və onların icrası xeyli sürətlənmişdir. Son on il ərzində ölkəmizdə dünyada baş verən qlobal təlatümlərdən və qlobal təzyiqlərdən irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün tədbirlərin görülməsi istiqamətində önəmli addımlar atılmışdır. Bunun başlıca məqsədlərindən biri ölkədə sosial-iqtisadi inkişafın tarazlaşdırılması bununa bağlı zəruri tədbirlərin görülməsi, ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün əlavə tədbirlərin həyata keçirilməsi və eyni zamanda iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün zəruri addımların atılması lazım gəlmişdir. Bu istiqamətdə Azərbaycanın həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlar, qlobal təsirlərə qarşı ölkə iqtisadiyyatının immunitetinin formalaşdırılmasına imkan vermiş və milli iqtisadiyyatın özünün inkişaf etmə resurslarından daha səmərəli istifadə edilməsi üçün əsaslı zəmin yaratmışdır. Ölkənin və onun iqtisadi rayonların inkişafı sahibkarlığın inkişaf səviyyəsindən asılıdır. İqtisadi rayonlarda sahibkarlığın inkişafı məqsədilə respublikamızda fərman, sərəncam və digər normativ sənədlər hazırlanmış və reallaşdırılmış, bir çox müsbət nəticələr əldə edilmişdir. Bununla belə, iqtisadi rayonlarda sahibkarlığın inkişafında əldə olunan müsbət meyillərə baxmayaraq, rəqabətə tab gətirə bilən, mövcud tələbatı tam ödəyən, ixrac yönümlü məhsul istehsal edən sahibkarlıq subyektləri hələ də kifayət qədər yoxdur. Azərbaycanın iqtisadi rayonlarında sahibkarlığın inkişafına təsir göstərən çoxsaylı texniki, psixoloji, təşkilati, iqtisadi amillərlə yanaşı, həmin rayonlarda istehsalın səmərəliliyinin həcmi, sosial amillər, kənd əhalisinin maddi durumu, sahələrin infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi və s. əhəmiyyətli təsir göstərir.

İqtisadi rayonların sosial-iqtisadi inkişafının aktual problemləri və konseptual yanaşmalar

Qlobal çağırışlar şəraitində iqtisadi rayonların inkişafının strateji prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi müasir dövrün aktual problemlərindəndir. Son zamanlar Azərbaycan Respublikasında yerli resursların öyrənilməsinin səmərəliliyinin artırılması, iqtisadi rayonların inkişafının tarazlılığının və davamlılığının təmin edilməsi istiqamətində ardıcıl siyasət həyata keçirilir. Ölkədə qəbul edilmiş fərman, sərəncam və digər normativ sənədlər, o cümlədən hökumət tərəfindən reallaşdırılan məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində iqtisadi rayonların inkişafına mane olan bir çox problemlər həll edilmiş və bu inkişafın davamlılığı təmin edilmişdir. Hazırda iqtisadi rayonların inkişaf etdirilməsində əsas məqsəd əhalinin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılmasıdır. Odur ki, inkişaf prosesi aşağıdakı elementləri əhatə edir: əhalinin gəlirlərinin artırılması, təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi və sağlamlığının yaxşılaşdırılması; insan ləyaqətinə hörmətlə yanaşmağa yönəlmiş iqtisadi, sosial və institusional sistemin formalaşması, insanların özünəhərməti təmin edə biləcək şəraitin yaradılması və insanların iqtisadi azadlıq səviyyəsinin artırılması [1, s.11]. Aparılan tədqiqatlar sübut edir ki, müasir şəraitdə iqtisadi rayonların inkişafının təmin edilməsi daha çox gənclərin rayonlara və kəndlərə gəlişindən və məskunlaşmasından asılıdır. Araşdırmalar göstərir ki, kənd məktəbi məzunlarının az hissəsi kənddə qalmaq, işləmək və öz həyatlarını qurmaq istəyir. Bunun əsas səbəbi, kənd yerlərində infrastrukturun zəif inkişafı, yaşayış şəraitinin müasir tələblərə uyğun olmaması, ən əsası isə iqtisadi rayonların kənd yerlərində informasiya təminatının zəif olmasıdır. Buna görə də işğaldan azad olunmuş ərazilərdə dirçəldilmə proseslərində yüksək texnologiyalar əsaslı, o cümlədən, “ağıllı” texnologiyalardan ibarət layihələrə üstünlük verilməkdədir [2]. İqtisadi rayonlarda aparılan sosial islahatlar və yerli əhalinin əsas həyati tələbatlarının ödənilməsi üçün səmərəli tədbirlər kompleksinin reallaşdırılması yalnız dövlət dəstəyi və icra hakimiyyətlərinin bir-biri ilə əlaqəli fəaliyyəti ilə mümkündür. Bu aspektdə 2019-2023-cü illəri əhatə edən, Azərbaycanda regionların sosial-iqtisadi inkişafını nəzərdə tutan Dövlət Proqramının reallaşdırılması xüsusilə əhəmiyyətlidir.

[3]. Son illər təsdiq edilmiş və reallaşdırılmış dövlət proqramlarının nəticəsidir ki, ölkəmizdə ÜDM-in həcmi üç dəfədən çox artıb, onun strukturu getdikcə genişlənir. 2004-cü ildən regionların inkişafı problemlərinin həlli ilə bağlı üç məqsədli dövlət proqramı həyata keçirilib və hazırda 2019-2023-cü illəri əhatə edən, sayca dördüncü olan Dövlət Proqramı uğurla icra olunur. Ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətini yüksəldilməsi, planlaşdırılan və proqnozlaşdırılan tədbirlərin daha yüksək səviyyədə təşkili baxımından iqtisadi rayonların yeni bölgüsü əhəmiyyətlidir. Belə bölgü xarici investisiyaların cəlbəediciliyinin daha da artırılmasına, daxili investisiyaların məqsədyönlü və səmərəli istiqamətləndirilməsində, yeni maliyyələşdirmə mənbələrinin formalaşdırılmasında, əlavə dəyər strukturunun şaxələndirilməsində öz müsbət təsirini göstərəcəkdir [4, s.68].

44 günlük Vətən Müharibəsi də regionda qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın, sabitliyin, təhlükəsizliyin və rifahın formalaşmasına, ticarət-iqtisadi əlaqələrin genişlənməsinə, yeni beynəlxalq və regional nəqliyyat vasitələrinin istifadəsinə və regionda böyük təkan verir. Hazırda Vətən Müharibəsi nəticəsində işğaldan azad edilmiş Qarabağda və onun ətraf ərazilərində artıq inkişaf başlanmışdır. Qarabağın inkişaf istiqamətləri Azərbaycan Respublikasının 2030-cu ilədək olan dövr üçün sosial-iqtisadi inkişafının Milli Prioritetləri”ndə də öz əksini tapmışdır. Qarabağın dirçəldilməsi və bərpası işlərinin təşkili ilə bağlı intensiv və ardıcıl fəaliyyətə başlanılıb, infrastrukturların yaradılması, böyük köçə hazırlıq işlərinin sürətləndirilməsi istiqamətində tədbirlər ardıcıl surətdə reallaşdırılır. Şübhəsiz ki, bütün bu və ya digər proseslərin səmərəliliyi və məhsuldarlığı bilavasitə maliyyə resursları ilə təminat mexanizmlərinin funksionallığından və istifadə olunan maliyyə alətlərinin məqsədyönlülüyündən asılıdır [5, s.59]. Qeyd edək ki, iqtisadi rayonların yeni bölgüsü səmərəliliyin daha da artırılması baxımından əhəmiyyətlidir [6]. Belə strateji yanaşma planlı reinteqrasiya faktıdır və gələcəyə daha optimist proqnozlar verməyə əsas verir. 2021-ci ilin 7 iyul tarixində təsdiq edilmiş “İqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında” Fərmandan irəli gələn vəzifələrinin icrası məqsədilə artıq zəruri tədbirlər reallaşdırılıb və bu proseslər davam etdirilməkdədir [7]. Yeni iqtisadi rayonlaşdırma ilə işlərin görülməsi məqsədilə layihə və təkliflər hazırlanıb, təqdimat və əlaqələndirmə tədbirləri görüldü, qəbul edilən qərarların qanunvericiliklə tənzimlənməsi istiqamətində əməli addımlar atılıb. Digər tərəfdən, iqtisadi rayonlaşdırma ölkə üzrə iqtisadi fəallığın gücləndirilməsində və dövlət tərəfindən bununla bağlı investisiyalaşdırma proseslərinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə, ölkənin bütün bölgələrində əhalinin gəlirlərinin şaxələndirilməsinə, sahibkarlığın inkişafının sürətləndirilməsinə və regionlarda yaşayış şəraitinin getdikcə yaxşılaşdırılmasına yeni imkanlar yaradacaqdır. Xüsusilə, COVID-19 pandemiyası ilə bağlı mövcud global təhdidlər və çağırışlar kontekstində iqtisadi sektorların sürətli bərpası, iqtisadi geriliyin aradan qaldırılması və səmərəliliyin artırılması üçün daha geniş perspektivlər açılır. Digər tərəfdən, iqtisadi rayonlaşdırma ilə bağlı yenilənmə Vətən Müharibəsində qələbədən sonra yaranmış obyektiv reallıqları əks etdirir. Ümumiyyətlə, işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası və təsərrüfat dövryyəsinə qaytarılması iqtisadi rayonların, onların məhsuldar qüvvələrinin və resurslarının daha dəqiq, rəşional bölüşdürülməsini zəruri edir.

Siyasi və milli təhlükəsizlik baxımından da yeni yaradılmış iqtisadi rayonlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Məlumdur ki, ölkəmizdə “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri” hədəfləri həyata keçirilir. Fikrimizcə, bu proseslər ölkəmizin qüdrətli dövlətə çevrilmək şanslarını artıracaq və biz öz milli təhlükəsizliyimizi, eləcə də iqtisadi təhlükəsizliyimizi əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirə biləcəyik. Beləliklə, Qarabağ iqtisadi rayonunun yaradılması ilə Qarabağın özü bütöv iqtisadi və siyasi konsepsiya kimi ön plana

çıxır və revanşist qüvvələrə qarşı qabaqleyici tədbirlərdən biri kimi qiymətləndirilə bilər. Son illər Azərbaycanın maliyyə imkanları artmış və ölkəmiz artıq transmilli layihələrin təşəbbüskarı və əsas iştirakçısı kimi çıxış etməyə başlamışdır. Eyni zamanda, Bakıda və regionlarda müasir infrastrukturun yaradılması, ən müasir texnologiyalara əsaslanan müəssisələrin fəaliyyətə başlaması, iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması, sahibkarlığın dəstəklənməsi, əhəlinin yaşayış şəraitinin və biznes mühitinin yaxşılaşdırılması Azərbaycanın dünyada nüfuzunun daha da artmasına zəmin yaratmışdır. Müasir dövrdə infrastrukturun inkişafı prioritet sahələrdən biridir və iqtisadi rayonların səmərəli inkişafının əvəzsiz şərtidir. İnfrastruktur həm rayon iqtisadiyyatının fəaliyyət göstərməsi, həm də xalq təsərrüfatının fəaliyyət göstərməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Üstəlik, infrastruktur iqtisadi rayonların ayrılmaz hissəsidir. Eyni zamanda, iqtisadi rayonlarda infrastrukturun inkişaf səviyyəsi ilə onun inkişafı arasında birbaşa əlaqənin olduğu da göz qabağındadır. Milli iqtisadiyyatda infrastrukturun bu kimi əsas növlərini ayırmaq adətdir: sənaye infrastruktur: yük nəqliyyatı, maddi-texniki təchizat, istehsal sektoruna xidmət edən rabitə və s.; sosial infrastruktur: təhsil, səhiyyə, bədən tərbiyəsi və idman, mədəniyyət, uşaq müəssisələri, sosial müdafiə və sosial təminat sistemi, sərnişin nəqliyyatı, mənzil-kommunal təsərrüfatı, şəhərsalma, məişət xidməti, ticarət və ictimai iaşə; bazar infrastruktur: kommersiya bankları, audit firmaları, investisiya fondları, sığorta şirkətləri, informasiya sistemi, sərgi mərkəzləri, marketinq, reklam firmaları, ticarət və ictimai iaşə və s.

Sosial-iqtisadi infrastruktur iqtisadi rayonların inkişaf amilidir və belə mühüm tələblərə cavab verməlidir: cəmiyyətin bütün əsas sahələrində, o cümlədən istehsalatda səmərəli insan fəaliyyətinin təmin edilməsi; infrastruktur elementlərinin qarşılıqlı əlaqədə olduğu və bir-birini tamamladığı mürəkkəbliyi; infrastrukturun inkişafı problemlərinin həllində normativ yanaşmanın tətbiqi; sosial infrastrukturun iqtisadi rayonlarda əhəlinin inkişafı məqsədlərinə təbə edilməsi.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının sosial-iqtisadi inkişafının intensivləşdirilməsi istiqamətləri

Son illərdə baş verən hadisələr sırasında elə bir məqamlar vardır ki, bunlar ölkəmizin tarixində şanlı səhifələrdən hesab oluna bilər və tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Belə hadisələrdən biri 2020-ci ilin sentyabrın 27-dən başlayan və 44 gün davam edən Böyük Qarabağ Zəfərindən irəli gələn yeni obyektiv reallıqlardır. Yəni milli ordumuz Ali baş komandanın rəhbərliyi altında torpaqlarımızı işğaldan azad etdikdən sonra bu regionda yeni iqtisadi inkişaf implusları formalaşdırılmışdır [8]. Dövlət başçısının müvafiq sərəncamlarına əsasən regionlarımızın sosial-iqtisadi inkişafının daha da intensivləşdirilməsi, regional səviyyədə hökumət strukturlarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması və daha çevik edilməsi, səmərəli sosial-iqtisadi inkişaf mexanizmlərinin işlənilməsi üçün əlavə tədbirlər görülmüşdür. Nəticədə ölkədə son 20 il ərzində regionların sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi üçün həyata keçirilən davamlı və məqsədli regional inkişaf proqramlarının, yeni mexanizmlərinin işlənməsi və regionların təbii və iqtisadi resurslarından səmərəli istifadə etmək üçün daha məhsuldar mexanizmlərin tətbiq olunması üçün rayonların yeni bölgüsü aparılmışdır. Bu həm də Böyük Qarabağ Zəfərindən sonra torpaqlarımızın işğaldan azad olunması ilə əlaqədar ortaya çıxan yeni reallıqlarla bağlı olmuşdur.

Azərbaycanda əvvəllər mövcud olan 12 iqtisadi rayon əvəzinə 14 iqtisadi rayon yaradılmış və işğaldan azad olunmuş ərazilərdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları formalaşdırılmışdır. Artıq həmin iqtisadi rayonların inkişaf etdirilməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər görülmüşdür. Hər iki rayonun idarəetmə forması müəyyənləşdirilmiş və müasir

dövrün çağdaşlarına cavab verən yeni idarəetmə formaları işlənib hazırlanmışdır. Prezidentin həmin ərazilərdə xüsusi nümayəndəliklərinin təsis edilməsi burada aparılan sosial-iqtisadi inkişaf proseslərinin, dirçəldilmə tədbirlərinin və bununla bağlı həyata keçirilən infrastruktur layihələrinin reallaşdırılması istiqamətində daha məhsuldar praktiki alətlərin tətbiqi diqqət çəkir. Qarabağ iqtisadi rayonunun resurslarından səmərəli istifadə edilməsi və bu regionun ölkə iqtisadiyyatına reintegrasiya olunması məsələləri xüsusi diqqət mərkəzindədir. Qarabağın tarixi iqtisadi inkişaf qanunauyğunluqlarından, onun xüsusiyyətlərindən, ilk növbədə, bu iqtisadi rayonda olan təbii və iqtisadi resurslardan, mineral ehtiyatlardan, turizm-rekreasiya ehtiyatlarından rəşianal şəkildə istifadə edilməsi üçün ardıcıl tədbirlər görülməkdədir. Qarabağın mərkəzi, Qafqazın incisi və hər bir Azərbaycanlının qürur yeri olan Şuşanın iqtisadiyyatının formalaşdırılması, onun strukturunun təşkili əsas etibarilə mədəniyyət sahələrinin inkişaf etdirilməsi hesabına baş verəcəkdir.

Bir sözlə, Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsində, yeni fəaliyyət istiqamətləri, o cümlədən mədəniyyətin iqtisadiyyatı formalaşdırılmaqdadır. Mədəniyyət sahələrinin səmərəli təşkili və məhsuldar istifadə edilməsi hesabına əlavə dəyər yaradan iqtisadiyyat fəaliyyət sahələrinin formalaşdırılması, əlavə dəyər mənbələrinin yaradılması, əlavə maliyyə mənbələrinin formalaşdırılması, yeni iş yerlərinin yaradılması, əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi üçün önəmli addımlar atılması istiqamətlərində tədbirlər görülməkdədir. Belə ki, Qarabağ iqtisadi rayonunda sosial infrastrukturun yaradılması kifayət qədər aktiv fazaya keçmişdir [9]. Yaşayış massivlərinin salınması, Şuşa kimi qədim və çox mürəkkəb həm də milli ornamentə malik olan, milli koloritlər əsasında yeni yaşayış massivinin salınması, qədim abidələrin – tarixi strateji əhəmiyyət kəsb edən abidələrin mədəni yerlərin bərpa edilməsi istiqamətində geniş həcmli işlər görülür. Ağdam rayonunun sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsi üçün Ağdam şəhərinin baş planı təsdiq olunmuş və yüz minlik şəhər infrastrukturunun yaradılması üçün önəmli addımlar atılmışdır. Artıq Ağdamda səhiyyə, təhsil infrastrukturunun yaradılması və yaşayış massivinin salınması, şəhərin mərkəzi hissəsinin tikilməsi və burada Prezidentin Qarabağ üzrə nümayəndəliyinin ofisinin fəaliyyətə başlaması məlumdur. Digər tərəfdən, Qarabağda istehsal infrastrukturunun yaradılması və burada mövcud olan resurslardan daha səmərəli istifadə edilməsi, emal sahələrinin təşkili üçün Ağdam Sənaye Parkı təsis edilmiş, artıq burada ilk rezidentlər qeydə alınmaqdadır və müəssisələr istismar üçün hazırlanmaqdadır. Ağdam Sənaye Parkının fəaliyyət göstərməsi, regionda olan təbii və iqtisadi resurslardan məhsuldar istifadə etməyə, xüsusilə emalyönlü müəssisələr şəbəkəsinin yaradılmasına və bu sahələrə investisiyaların cəlb edilməsinə ciddi təkan verəcəkdir. Qarabağın hava qapısı olan Füzuli Beynəlxalq Hava limanının istismara verilməsi və artıq burada beynəlxalq uçuşların həyata keçirilməsi regionun sosial-iqtisadi inkişafında tarixi hadisədir. Hava limanının və müasir dünya standartlarına uyğun infrastrukturun formalaşması regiona daha çox investorların gəlməsi üçün və cəlbəedici investisiya mühitinin yaradılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadiyyat quruculuğu proseslərində ənənəvi iqtisadiyyat sahələrinin potensialından, o cümlədən, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə güclü potensiala malik aqrar sektorun imkanlarından səmərəli istifadə etmək vacibdir. Aqrar sektorun inşaf etdirilməsi ümumilikdə regionların sosial-iqtisadi inkişafının güclü təkan verməklə yanaşı, həm də regionlarda iqtisadiyyatın strukturunun formalaşdırılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və daha çox aqrar məhsullar istehsal etməklə, əhalinin tələbatının ödənilməsinə əlavə potensial yaradır [10].

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində bu iqtisadi rayonlar üçün ənənəvi olan iqtisadiyyat sahələrinin xüsusilə

kənd təsərrüfatının və bütövlükdə aqrar sektorun mühüm istiqamətlərinin inkişaf etdirilməsi və genişləndirilməsi perspektivilə diqqət çəkir. Hələ keşmiş SSRİ dövründə Qarabağda çoxlu sayda kənd təsərrüfatı məhsulları, ilk növbədə ərzaqlıq buğda, pambıq, üzüm yetişdirilirdi [11]. Heyvandarlığın demək olar ki, bütün seqmentləri fəaliyyət istiqamətləri üzrə geniş fəaliyyət göstərilirdi. Xüsusilə Kəlbəcər və Laçın rayonlarında heyvandarlığın, arıçılığın, tütünçülüynün inkişaf etdirilməsi üçün güclü potensial var idi və yaylaqların, otlaqların mövcudluğu heyvandarlığın inkişafı üçün ciddi əsaslar verir. Eyni zamanda üzümçülüynün, baramaçılığın inkişafı regionda Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının iqtisadiyyat strukturunun formalaşmasında ciddi önəm kəsb edir. Bu şəraitdə fikrimizcə, tikinti materialları sənayesinin güclü şəkildə inkişaf etdirilməsi zəruridir. Belə ki, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının sosial-iqtisadi inkişaf proseslərinin həyata keçirilməsində uzun illər geniş çeşiddə və iri həcmdə tikinti materialları tələb olunacaqdır. Buna görə də regionda mümkün olan ərazilərdə tikinti materialları sənayesinə mənsub olan müəssisələrin təşkil edilməsini vacib hesab edirik.

Nəticə

Yaxın perspektivdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsi bütövlükdə Azərbaycanın sosial iqtisadi inkişafına əlavə qatqılar verəcək və bu regionların ölkə iqtisadiyyatına dərin reinteqrasiyası nəticəsində ölkəmizin iqtisadi gücü artacaq və rəqəbatqabiliyyəti daha da yüksələcəkdir. Bununla bağlı bir qrup tədbirlərin görülməsini vacib hesab edirik:

- ⇒ Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının təbii və iqtisadi resurslarından istifadə edilməsi proseslərinin daha da intensivləşdirilməsi tələb olunur;
- ⇒ Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında ənənəvi iqtisadiyyat sahələri ilə yanaşı yüksək texnologiyalar əsaslı iqtisadiyyat sahələrinin formalaşdırılması prosesləri sürətləndirilməlidir;
- ⇒ Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının milli iqtisadiyyata reinteqrasiyasının maksimum səmərəli istifadə edilməsi üçün dövlət dəstəyi mexanizmləri, “dövlət-özəl sektor əməkdaşlığı”, bu regionlarda sahibkarlığın inkişafı, biznes və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması, xarici investorların regiona cəlb edilməsi üçün əlavə tədbirlərin görülməsi və eyni zamanda, regionun sosial-iqtisadi inkişafının daha da intensivləşdirilməsinə ehtiyac vardır.

Ədəbiyyat

1. Ağayev, A.M. Regionların sosial-iqtisadi inkişafının idarə edilməsində dövlət proqramlarının rolu/ A.M.Ağayev, R.A.Məmmədov// Tikintinin iqtisadiyyatı və menecment. – 2018. – № 1. Ağıllı şəhər (Smart City) və Ağıllı kənd (Smart Village) konsepsiyasının hazırlanması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı./ – Bakı şəhəri, 19.04.2021.
2. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”. Bakı, 29 yanvar 2019-cu il.
3. Əliyev, Ş.T. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının yaradılmasının strateji aspektləri. “Geostrategiya” jurnalı, Bakı, sentyabr, 2021, №4. S.67-72.
4. Quliyeva, A.E. Müasir dövrdə regionların inkişafının intensivləşdirilməsində maliyyə təminatı mexanizmlərinin aktual problemləri. Geostrategiya jurnalı, Bakı, 2021, №3 (63). Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 7 iyul 2021-ci il.

5. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 7 iyul tarixli 1386 nömrəli Fərmanının icrasının təmin edilməsi barədə “Bakı şəhəri, 10 iyul 2021-ci il.
6. Алиев, Ш.Т., Меликова, Л.А. Актуальные проблемы и объективные реалии мирового опыта в восстановлении освобожденных от оккупации территорий / IX международная научно-практическая конференция «Развитие науки и практики в глобально меняющемся мире в условиях рисков. 28 марта 2022 года.- с. 277-286.
7. Алиев, Ш.Т. Стратегическая важность возрождения Карабахского и Восточно-Зангезурского экономических районов Азербайджана// Вопросы истории» (Москва), № 6, 2022.—с.148-155.
8. Quliyev, E.A. Aqrar iqtisadiyyat. Bakı, 2015, “Kooperasiya” nəşriyyatı, 320 s.
9. Ataşov, B.X. Ərzaq təhlükəsizliyinin aktual problemləri, “Elm”, Bakı, 2005, 336 s.

Эльдениз Мазахир оглы Магеррамов

д.ф.э., доц.

Азербайджанский Университет Кооперации

E-mail: emeherremov79@mail.ru

Резюме

Актуальные аспекты социально-экономического развития в Карабахском и Восточно-Зангезурском экономических районах

Целью исследования является определение актуальных аспектов социально-экономического развития в Карабахском и Восточно-Зангезурском экономических районах в современных условиях. С этой целью рассмотрены важнейшие аспекты и приоритетные задачи социально-экономического развития в Карабахском и Восточно-Зангезурском экономических районах. Рассмотрены процессы возрождения освобождённых от армянской оккупации территорий. Обоснована необходимость интенсификации проводимых работ в направлении создания структуры социально-экономического развития региона. В качестве методологических исследований рассматриваются общеизвестные экономические методы, в том числе, метод синтеза, анализа и обобщения. Кроме того, рассмотрены научные положения отдельных авторов, посвящённые возродительным работам в Карабахском и Восточно-Зангезурском экономических районах. Практическая значимость исследования отражена в разработке необходимых эффективных комплексных мероприятий по ускорению социально-экономической реабилитации освобождённых территорий и обеспечению скорейшего возвращения вынужденных переселенцев на свои родные земли. Результаты исследования заключаются в определении основных приоритетов и эффективных механизмов по интенсификации социально-экономического развития в Карабахском и Восточно-Зангезурском экономических районах в нынешних условиях. Оригинальность и научная новизна исследования охватывают важнейшие факторы и необходимость обоснования реализации более эффективных подходов и механизмов, которые могли бы способствовать интенсификации социально-экономического развития Карабахского и Восточно-Зангезурского экономического районов. Анализированы проводимые масштабные работы по созданию социальной и экономической инфраструктуры, производственных мощностей, строительству больниц, школ и других социальных объектов на освобождённых территориях. Подготовлен ряд рекомендаций и обоснована группа предложений по усилению проводимых работ социально-экономического развития в Карабахском и Восточно-Зангезурском экономических районах в нынешних условиях.

Ключевые слова: Карабах, Восточный Зангезур, Карабахский экономический район, Восточно-Зангезурский экономический район, социально-экономическое развитие, актуальные аспекты развития Карабаха, актуальные аспекты развития Восточного Зангезура, перспективы возрождения освобождённых от армянской оккупации земель.

Eldaniz Mazahir Maharramov
Associate professor, PhD in economics
Azerbaijan Cooperation University
E-mail: emeherremov79@mail.ru

Summary

Current aspects of socio-economic development in the Karabakh and East Zangezur economic regions

The purpose of the research is to determine the current aspects of socio-economic development in the Karabakh and East Zangezur economic regions in modern conditions. For this purpose, the most important aspects and priorities of socio-economic development in the Karabakh and East Zangezur economic regions are considered. The processes of revival of territories liberated from armenian occupation are investigated. The need to intensify the ongoing work in the direction of creating a structure for the socio-economic development of the region is justified. Research methodology is well-known economic methods including the method of synthesis, analysis and generalization. In addition, the scientific provisions of individual authors devoted to revival works in the Karabakh and East Zangezur economic regions are considered. The practical significance of the research is reflected in the development of the necessary effective comprehensive measures to accelerate the socio-economic rehabilitation of the liberated territories and ensure the speedy return of internally displaced persons to their native lands. Result of the research consists in determining the main priorities and effective mechanisms for intensifying socio-economic development in the Karabakh and East Zangezur economic regions in the current conditions. Originality and scientific novelty of the research cover the most important factors and the need to justify the implementation of more effective approaches and mechanisms that could contribute to the intensification of the socio-economic development of the Karabakh and East Zangezur economic regions. The ongoing large-scale work on the creation of social and economic infrastructure, production facilities, the construction of hospitals, schools and other social facilities in the liberated territories is analyzed then. A number of recommendations and a group of proposals are prepared to strengthen the ongoing work of socio-economic development in the Karabakh and East Zangezur economic regions in the current conditions.

Keywords: Karabakh, East Zangezur, Karabakh economic region, East Zangezur economic region, socio-economic development, actual aspects of Karabakh development, actual aspects of Eastern Zangezur development, prospects for revival of lands liberated from armenian occupation.

Elmi redaktor: i.e.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 06.01.2023.

Çapa qəbul olunub: 16.01.2023.